

ЕЛЕМЕНТИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В СИСТЕМІ СТАНДАРТІВ US GAAP: ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНКА

Досліджено сутність елементів фінансової звітності в системі американських стандартів US GAAP; здійснено порівняння підходів до класифікації елементів фінансової звітності в інших регулюючих бухгалтерський облік документах. Виокремлено існуючі види оцінки елементів; визначено їх переваги і недоліки, зокрема особливу увагу приділено справедливій вартості

Постановка проблеми. Бухгалтерський облік є системою, яка забезпечує процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень. Кінцевим результатом облікового процесу є складання фінансової звітності, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період. У цьому контексті проблемним є визначення переліку елементів, інформація про які має розкриватися у звітності, призначеної для зовнішніх користувачів. При цьому особливе місце займає процедура оцінки об'єктів, які підлягають відображенню на рахунках бухгалтерського обліку та подальшому розкриттю в фінансовій звітності. Це, в свою чергу, пов'язано з існуванням різних видів оцінок та їх застосуванням залежно від певних умов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання визначення елементів фінансової звітності досліджується розробниками концептуальних основ бухгалтерського обліку професійних бухгалтерських організації, серед яких Рада зі стандартів фінансового обліку (FASB), Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності (IASB), Рада зі стандартів бухгалтерського обліку (ASB) як підрозділ Ради з фінансової звітності (Financial Reporting Council). Особливості оцінки елементів фінансової звітності в системі американських стандартів розглядали

М.Ф. Ван Бреда, Джерард М. Зак, О.В. Соловйова, Е.С. Хендріксен, Дж. Хітз, І.Т. Хорнгрен, М.С. Янг та інші.

Метою дослідження є окреслення переліку елементів фінансової звітності, визначених в системі американських стандартів (US GAAP – Generally Accepted Accounting Principles), здійснення порівняння його зі складом елементів, визначених в концептуальних основах бухгалтерського обліку інших країн, дослідження видів їх оцінки.

Викладення основного матеріалу. Для того, щоб фінансова звітність задовольняла потреби користувачів, тобто відповідала поставленим цілям, вона повинна складатися з певних елементів. Концептуальні основи МСФЗ та US GAAP по-різному трактують поняття "елемент". Так, відповідно до МСФЗ, елементом є результати операцій та інших подій, пов'язаних з діяльністю підприємства, які підлягають розкриттю фінансовій звітності у вигляді укрупнених економічно однорідних груп. У Положенні про принципи фінансової звітності Великобританії [21, с.48] під елементами розуміють спеціальні блоки, з яких складаються фінансові звіти, класи статей. Статті представляють у числовому та текстовому вигляді ресурси суб'єкта господарювання, вимоги на ці ресурси та вплив операцій та інших подій та обставин, які спричинюють вплив змін у цих ресурсах та вимогах.

Склад елементів фінансової звітності, які виокремлюються Концептуальними основами бухгалтерського обліку США, Великобританії та в МСФЗ, представлено у табл. 1.

Таблиця 1. Перелік елементів фінансової звітності

№ з/п	Назва елементу фінансової звітності	Положення про Концепції фінансового обліку 6 (США) [15, с. 6-7]	Положення про Принципи фінансової звітності (Великобританія) [21, с. 48-49]	Концептуальна основа МСФЗ [2, с. 26, 31]
1	2	3	4	5
1	Активи	Можливі майбутні економічні вигоди, які отримуються або контролюються конкретним суб'єктом господарювання в результаті минулих операцій або подій (assets)	Права або інший доступ до майбутніх економічних вигод, які контролюються суб'єктом господарювання в результаті минулих операцій та подій (assets)	Ресурс, контрольований суб'єктом господарювання в результаті минулих подій, від якого очікують надходження майбутніх економічних вигод до суб'єкта господарювання (assets)
2	Зобов'язання	Можливі майбутні витрачання економічних вигод, які виникають в результаті існування заборгованості конкретного суб'єкта господарювання передати активи або надати послуги іншим суб'єктам господарювання у майбутньому в результаті операцій або подій (liabilities)	Зобов'язання суб'єкта господарювання передати економічні вигоди в результаті минулих операцій та подій (liabilities)	Теперішня заборгованість суб'єкта господарювання, яка виникає внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, спричинить вибуття із суб'єкта господарювання ресурсів, котрі втілюють у собі майбутні економічні вигоди (liabilities)
3	Власний капітал або чисті активи	Залишковий показник, який відображає частку в активах суб'єкта господарювання, яка залишається після вирахування його зобов'язань (equity or net assets)	Залишкова величина, яка розраховується шляхом вирахування усіх зобов'язань суб'єкта господарювання з усіх його активів (ownership interest)	Залишкова частка в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань (equity)
4	Інвестиції власників (внески)	Збільшення власного капіталу конкретного суб'єкта господарювання, які є результатом передачі цінностей іншими суб'єктами або збільшення частки власника (investments by owners)	Збільшення частки власника, яке є результатом передачі власниками цінностей (contributions from owners)	Не визначається
5	Виплати	Зменшення власного капіталу конкретного суб'єкта господарювання, які є результатом передачі активів, надання послуг або виникнення зобов'язань перед власниками (distributions to owners)	Зменшення частки власника, яке є результатом передачі власникам цінностей (distributions to owners)	Не визначається
6	Сукупний прибуток	Зміна власного капіталу суб'єкта господарювання за період в результаті операцій, подій та обставин, які не пов'язані з інвестиціям або вилученнями власників (comprehensive income)	Не визначається	Не визначається

Продовження табл. 1.

1	2	3	4	5
7	Доходи від основної діяльності	Надходження або інше збільшення активів суб'єкта господарювання або зменшення зобов'язань (або комбінація двох попередніх дій) в результаті виробництва або постачання продукції, надання послуг або інших видів діяльності, які складають основну або операційну діяльність такого суб'єкта господарювання (revenues)	Не визначається	Збільшення економічних вигід протягом облікового періоду у вигляді надходження чи збільшення корисності активів або у вигляді зменшення зобов'язань, результатом чого є збільшення власного капіталу, за винятком збільшення, пов'язаного з внесками учасників (income)
8	Витрати основної діяльності	Витрачання або інше використання активів або збільшення зобов'язань (або комбінація двох попередніх дій) в результаті виробництва або постачання продукції, надання послуг або здійснення інших видів діяльності, які складають основну або операційну діяльність такого суб'єкта господарювання (expenses)	Не визначається	Зменшення економічних вигід протягом облікового періоду у вигляді вибуття чи амортизації активів або у вигляді виникнення зобов'язань, результатом чого є зменшення власного капіталу, за винятком зменшення, пов'язаного з виплатами учасникам (expenses)
9	Інші доходи	Збільшення власного капіталу (чистих активів) від неопераційної діяльності суб'єкта господарювання або інших операцій, подій та обставин, які впливають на нього, за винятком отримання доходів від операційної діяльності та операцій з власниками (gains)	Збільшення частки власника, що не є результатом внесків власників (включає поняття доходів – revenues)	Не визначається
10	Інші витрати	Зменшення власного капіталу (чистих активів) від неопераційної діяльності суб'єкта господарювання або інших операцій, подій та обставин, які впливають на нього, за винятком здійснення витрат від операційної діяльності та операцій з власниками (losses)	Зменшення частки власника, що не є результатом вилучення власників (включає поняття доходів – expenses)	Не визначається

Як видно з табл. 1, єдиний уніфікований перелік елементів відсутній. Так, у системі US GAAP виокремлюють більшу кількість елементів порівняно з МСФЗ, що, передусім, пояснюється більшою деталізацією та аналітичністю інформації, що підлягає розкриттю. Перші три елементи підлягають відображенню у Балансі підприємства (або Звіті про фінансовий стан); інші – у Звіті про прибутки і збитки. Стосовно інвестицій та вилучення власників, то вони представляють собою самостійні причини змін активів, зобов'язань і власного капіталу та відображаються в окремому звіті – Звіті про зміни у власному капіталі.

Для того, щоб елемент був розкритий у фінансовій звітності, він повинен не тільки задовольняти визначенню сутності елементу, але й критеріям визнання. Відповідно до американських Концептуальних основ, визнання – це процес формального запису, відображення в обліку або включення в статтю фінансової звітності підприємства як активу, зобов'язання, доходу тощо [15, с. 46]. Елемент та інформація про нього повинні задовольняти чотирьом фундаментальним критеріям визнання:

- визначення (елемент відповідає визначенню елемента фінансової звітності);
- вимірювання (елемент має відповідну оцінку, яку можна визначити з достатнім ступенем надійності);
- доречність (інформація про нього може вплинути на рішення користувачів);
- надійність (інформація має такі характеристики як: справедливе представлення, можливість перевірки та нейтральність).

Для Концептуальних основ US GAAP характерними є наступні положення щодо визначення елементів фінансової звітності:

- критерій визнання передбачає вимогу щодо визначення елементів;
- критерій визнання містить якісні характеристики інформації (основні – доречність, надійність; обмеження – затрати/вигоди); при цьому пояснюється, що оцінку доречності та надійності визнання необхідно

проводити виходячи з необхідності досягнення цілей фінансової звітності;

– такий критерій, як можливість вимірювання, включає в себе підходи до визначення різних видів оцінок елементів (розглядається визначення історичної вартості, поточної вартості, ринкової вартості тощо).

Для того, щоб елемент був визнаний та відображений у фінансових звітах, він має бути достовірно оцінений з метою забезпечення розуміння користувачами вартості компанії, її фінансового стану та результатів господарської діяльності. Положенням про Концепції фінансового обліку 6 "Елементи фінансової звітності" [15, с. 15] визначено, що з метою включення статей до складу певного фінансового звіту вони повинні відповідати критеріям визнання та таким характеристикам, які дають можливість для обґрунтованої надійної оцінки.

Оцінка – це процес визначення грошової величини, в якій елемент фінансової звітності визнається і відображається в Балансі та Звіті про прибутки та збитки. Відповідно до Положення про Принципи фінансової звітності [21, с. 75], застосовується поняття "вимірювання" (measurement) активів і зобов'язань, яке призведе до прийняття рішення застосовувати бази оцінки та визначення грошової вартості, що відповідає такій базі. Дане поняття також передбачає перегляд грошової вартості за певних умов.

За сучасних умов ринкових відносин існують різноманітні види оцінок, які застосовуються залежно від особливостей використання активів або виникнення зобов'язань. Так, в розглянутих нами Концептуальних основах передбачено застосування моделі змішаних оцінок. Серед оцінок в Концептуальних основах US GAAP зазначають практично аналогічні до МСФЗ види оцінки, причому прямо вказується, що сучасна практика заснована на моделі змішаних оцінок. В цілому, наявність різних видів оцінки обумовлена відмінними потребами різних користувачів.

У зв'язку з існуванням різноманітних видів оцінок доцільним є дослідження їх сутності, переваг і недоліків застосування (табл. 2).

Таблиця 2. Види оцінок елементів фінансової звітності*

№ з/п	Вид оцінки	Коротка характеристика	Переваги застосування	Недоліки застосування
1	Первісна (історична) вартість	Відносно активів трактується як сума грошових коштів або їх еквівалентів, сплачених в момент придбання активу; для зобов'язань – сума грошових коштів або інших надходжень, отриманих в результаті виникнення зобов'язання або в деяких випадках – сума грошових коштів або їх еквівалентів, яку передбачається виплатити для виконання зобов'язання у ході звичайної господарської діяльності	Є надійною, коли заснована на реальних операціях, допомагає у порівнянні витрат з реалізованими доходами, для більшої кількості компаній відповідає інформації, необхідній для управління	Є суб'єктивною, коли базується на прогнозах; даних минулих періодів, ігнорує нереалізовані доходи
2	Поточна вартість	Для активів трактується як сума грошових коштів або їх еквівалентів, які повинні бути б бути виплаченими, якби подібний актив придбався в даний час; для зобов'язань – недисконтована вартість грошових коштів або їх еквівалентів, яка була б необхідною для погашення зобов'язань в даний момент. Дана оцінка також часто називається вартістю заміщення	Є надійною, коли існує ринок для співставлених, показує вартість "входу" для нових на ринку підприємств	Є суб'єктивною, коли технології та ринки змінюються і коли базується на прогнозах і оцінках
3	Вартість реалізації	Стосовно активів трактується як сума грошових коштів або їх еквівалентів, яка б могла бути отримана від реалізації активу в нормальних умовах в даний момент; для зобов'язань – недисконтована величина грошових коштів, яка, як передбачається, буде сплаченою для погашення зобов'язання у ході звичайної господарської діяльності. Модифікованим варіантом вартості реалізації є чиста вартість реалізації, що представляє собою очікувану ціну реалізації за вирахуванням очікуваних витрат на реалізацію	Є надійною, якщо заснована на реальному ринку або реальній реалізації; показує чисту вартість продажу і, відповідно, альтернативні витрати; показує очікувану вартість скоригованих на ризик майбутніх грошових потоків від деяких активів	Є суб'єктивною, коли відсутня надійна ринкова вартість
4	Приведена вартість	Вартість, за якою активи можуть бути обміненими, а зобов'язання погашені в угоді між обізнаними, незалежними і бажаними це зробити сторонами	Є надійною, коли базується на активному ринку; показує вартість продажу, відповідно, і альтернативні витрати в результаті утримання активу; показує очікувану вартість, скориговану на ризик майбутніх грошових потоків від деяких активів	
5	Справедлива вартість	Для активів трактується як дисконтована величина майбутніх чистих грошових потоків, які очікуються до отримання від даного активу в ході звичайної господарської діяльності; для зобов'язань – дисконтована величина чистих відтоків грошових коштів, які, як передбачається, будуть необхідні для погашення зобов'язання в ході нормальної господарської діяльності	Відображає приведену вартість очікуваних грошових потоків і оцінку доходу з економічної точки зору	Є суб'єктивною, оскільки базується на прогнозах; виміряє зміни в очікуваннях, а не реальні результати

* Джерело: узагальнено на основі матеріалів [7, с. 547; 10, с. 201]

На сьогоднішній день продовжується дискусія щодо доцільності використання тих чи інших видів оцінок елементів фінансової звітності. Особливо проблемним є питання існування справедливої вартості. Як зазначає доц. І.В. Супрунова [11, с. 58, 62], застосування категорії "справедливої вартості" у бухгалтерському обліку викликає велику кількість дискусій, що спричинено не лише суперечливістю самої категорії, але й її впливом на достовірність показників фінансової звітності. Принцип справедливої вартості використовується для визначення вартості окремо об'єкта активів або зобов'язань підприємства і характеризується високим рівнем суб'єктивізму, оскільки ґрунтується на кваліфікації і компетентності суб'єктів оцінки. В Україні, порівняно із західними країнами, до справедливої вартості відносяться із застереженням у зв'язку з певною абстрактністю даного поняття та відсутністю чіткого алгоритму її розрахунку, розробленого на законодавчому рівні.

Виявлено певні відмінності щодо підходів до трактування поняття "справедлива вартість" відповідно до міжнародних та американських стандартів. Відповідно до МСФЗ, справедлива вартість – це сума, за якою можна обміняти актив або погасити боргованість в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [4, 5] або сума, за якою можна обміняти актив в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [6]. Додатково, в МСФЗ визначено наступні випадки, коли застосовується справедлива вартість:

- при первинному визнанні інвестиційної нерухомості;
- при наступній оцінці основних засобів;
- при визнанні суми очікуваного відшкодування активів при їх перевірці на можливе знецінення.

Міжнародні стандарти оцінки [3, с. 56] визначають *справедливу вартість* як грошову суму, за якою міг би відбутися обмін активу або погашення в результаті комерційної угоди між добре обізнаними зацікавленими сторонами.

Американські стандарти дещо інакше трактують цей термін, а саме: *справедлива вартість* – це вартість, яка була б отримана від продажу активу або виплачена при виконанні зобов'язань при здійсненні операції між учасниками ринку на дату здійснення оцінки [19, с. 8]. Для даного визначення деталізується поняття активів і зобов'язань, ціни принципового (найбільш вигідного) ринку; учасників ринку; визначається оцінка за справедливою вартістю для активів і зобов'язань; обговорюються можливі методи оцінки для визначення справедливої вартості; представляється ієрархія справедливої вартості.

В системі податкового законодавства США застосовується поняття "справедлива ринкова вартість" (fair market value), яке визначається як ціна, за якою майно буде реалізоване на вільному ринку. Це ціна, яка буде узгоджена між покупцем та продавцем, які бажають здійснити таку операцію, на яких не здійснюється жодного впливу до таких дій, а також вони мають достатньо знань щодо релевантних фактів [13].

В національній системі бухгалтерського обліку України справедлива вартість визначена наступним чином: в П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств" – як сума, за якою може бути здійснений обмін активу, або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами; відповідно до Постанови КМУ "Загальні за засади оцінки майна і

майнових прав” [8], справедлива вартість активу дорівнює його ринковій вартості у разі можливості її визначення у порядку, встановленому цим та іншими національними стандартами, одночасно ринковою є вартість, за яку можливе відчуження об'єкта оцінки на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою, укладеною між покупцем та продавцем, після проведення відповідного маркетингу за умови, що кожна із сторін діяла із знанням справи, розсудливо і без примусу; згідно Постанови НБУ “Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України”, справедлива вартість – сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [9].

Загалом, поняття справедливої вартості вперше з'явилося в американських стандартах бухгалтерського обліку на початку 90-х років, коли Комітетом зі стандартів фінансового обліку США (FASB) були випущені стандарти SFAS 105 [16] (нині не є чинним) і SFAS 107 (1991 р.) [17], що визначали правила розкриття інформації про фінансові інструменти. У цих стандартах мова йшла не про облік фінансових інструментів за справедливою вартістю, а про розкриття інформації про справедливу вартість фінансових інструментів, які в облікових регістрах і звітах відображались за фактичними витратами. Пізніше SFAS 115 (1993 р.) [18] встановлював правила обліку боргових і дольових цінних паперів за справедливою вартістю таких цінних паперів, призначених для продажу. Слід відзначити, що спочатку в SFAS 107 використовувався термін “ринкова вартість”, проте він сприймався великою кількістю спеціалістів досить вузько: як вартість, що складається виключно на активному вторинному ринку. Тому даний термін був замінений на термін “справедлива вартість”.

Зарубіжними спеціалістами справедлива вартість трактується як певне “середнє” та “ідеальне” значення: “Справедлива вартість представляє собою специфічну гіпотетичну ринкову вартість за ідеальних умов” [12, с. 326].

За Дж. Хітсои “парадигма справедливої вартості заснована на парадигмі корисності для прийняття рішень, яка була встановлена як офіційна мета розробки стандартів...в той час як модель первісної вартості виникла в результаті різних впливів, серед яких необхідність оцінки діяльності менеджерів, оцінка за справедливою вартістю була введена з посиланням на чітко встановлену ціль звітності: надання інформації, корисної для прийняття рішень інвесторів, щоб вони змогли оцінити вірогідність майбутніх грошових потоків від інвестицій в цінні папери фірми” [12, с. 323].

Аргументи “за” і “проти” застосування оцінки за справедливою вартістю висловлюються впродовж багатьох років. Основним аргументом на користь оцінки за справедливою вартістю всіх активів і зобов'язань полягає в тому, що така інформація несе в собі велику цінність для інвесторів та інших користувачів фінансової звітності. Облік за справедливою вартістю надає в більшій мірі “реальну” картину фінансового стану суб'єкта господарювання, ніж облік за первісною вартістю. У будь-якому випадку використання обліку за справедливою вартістю буде розширюватись. І в системі американських, і МСФЗ містяться вимоги щодо використання справедливої вартості.

На протигагу справедливій вартості протиставляється відображення активів і зобов'язань за історичною вартістю, оскільки, як вважається, ця вартість рідко є суб'єктивною. На відміну від обліку за справедливою вартістю, що вимагає постійного застосування професійного судження і залучення експертів для здійснення оцінки, облік за первісною вартістю частіше за все є об'єктивним.

Проте, слід виділити основні проблемні моменти щодо використання оцінки за справедливою вартістю:

– застосування терміну “справедлива вартість” є спірним, так як складається враження, що всі інші оцінки є “несправедливими”;

– є дискусійним необґрунтоване, занадто поширене використання даного виду оцінки, оскільки це може призвести до можливості маніпуляцій з оцінкою статей балансу і відповідним викривленням відображенням прибутків та збитків.

В економічній літературі відмічають загальний напрям збільшення використання оцінки за справедливою вартістю замість первісної. Як стверджує Б. Сінглетон-Грін, “фінансова звітність включає все більше і більше інформації, що основана на справедливій вартості і ця тенденція буде продовжуватись” [14, с. 97].

Впровадження у практику SFAS 159 “Вибір справедливої вартості для фінансових активів і фінансових зобов'язань” [20] представляє собою посилення ролі обліку за справедливою вартістю в системі US GAAP. Відповідно до даного стандарту, суб'єкти господарювання можуть обрати облік за справедливою вартістю стосовно багатьох активів і зобов'язань: більшість фінансових активів і зобов'язань можуть обліковуватись за справедливою вартістю, у т.ч. фінансові активи зазвичай включають грошові кошти, участь в капіталі інших компаній, дебіторська заборгованість та ін. Не дозволяється обліковувати за справедливою вартістю лише деякі активи і зобов'язання, серед яких: участь в компаніях, які повинен консолідувати власник, деякі активи і зобов'язання, що виникли в результаті використання планів виплат працівникам, активи і зобов'язання, пов'язані з орендою і депозитами за вимогою.

Стосовно активів вибір обліку за справедливою вартістю означає, що активи, які раніше обліковувалися за найменшою з-поміж первісної або справедливої вартості (тобто можна було робити разові коригування справедливої вартості, якщо вона нижча за первісну, але у випадку, якщо вона перевищувала первісну, коригування не здійснювались), тепер постійно відображаються за справедливою вартістю. Це означає, що якщо справедлива вартість активу зростає вище його первісної вартості, у фінансовій звітності визнається дохід, а актив переоцінюється до більшої вартості. Відповідно, в обліку за історичною вартістю відображались лише наслідки зниження справедливої вартості нижче первісної, але ніколи її перевищення.

Інформація з використанням справедливої вартості SFAS 157 є значно ширшим в порівнянні з МСФЗ (IAS/IFRS). У визначенні справедливої вартості в US GAAP особливого значення набувають наступні елементи:

а) звичайна угода – мається на увазі, що справедлива вартість основана на звичайній угоді. Це передбачає здійснення аналізу ринку за певний період, що передує даті змін, це вибір типових зразків аналогічних угод. Звичайний продаж – це той продаж, що проводиться не в результаті ліквідації чи інших обставин. Чи є угода звичайною або надзвичайною визначається за допомогою професійного судження бухгалтера. На базі цього може і виникнути ризик шахрайських дій на основі використання справедливої вартості, якщо угода не є звичайною;

б) основний або найбільш привабливий ринок – передбачає, що угода повинна проводитись на звичайному ринку, ринок повинен бути найбільшим за обсягом продажу даного виду активу. Очевидно, що найкращим є наявність активного ринку, тобто ринку, на якому угоди проводяться досить часто, без примусу, а учасники є незалежними один від одного. Зразком такого ринку є фондова біржа, дилерський ринок;

в) витрати на проведення угоди в порівнянні з витратами на доставку – справедлива вартість повинна встановлюватись без урахування витрат на проведення угоди. Проте, якщо доставка активу на ринок зменшить доходи, то необхідно врахувати даний факт.

г) найкраще використання активу – означає, що таке використання є фізично можливим, юридично законним і фінансово вигідним. Це також вимагає професійного судження, що може стати фактом маніпуляцій: викривлення найкращого використання активу з метою завищення його справедливої вартості [1].

Слід звернути увагу і ще на один аспект застосування справедливої вартості. Ведення бухгалтерського обліку за справедливою вартістю та розкриття інформації про справедливу вартість – це різні способи розкриття інформації щодо справедливої вартості, що мають різні наслідки, як з точки зору відображення фінансової інформації, так і з точки зору аналізу цих даних користувачами.

Відображення активів за справедливою вартістю призводить до зміни не тільки сум в Балансі, а й величини фінансових результатів діяльності підприємства, що відображаються в Звіті про прибутки та збитки, Звіті про зміни у капіталі, в той час як розкриття інформації щодо справедливої вартості надає користувачеві додаткові дані для аналізу діяльності підприємства, не змінюючи при цьому звітних даних. Значні складнощі при визначенні справедливої вартості виникають в умовах відсутності активного ринку. У цьому випадку значна частка відповідальності за прийняте рішення щодо оцінки активу покладається на управлінський персонал підприємства. Однак прихильники справедливої вартості вказують на те, що управлінський персонал краще, ніж будь-хто інший, обізнаний про справедливу вартість активів, якими володіє підприємство, тому основна складність у даному випадку зводиться до наявності відповідних доказів правильності здійсненої оцінки.

Ще однією проблемою застосування даного методу оцінки є затратність методу обліку за справедливою вартістю, тому що впровадження даного методу замість методу обліку за фактичними витратами, безумовно, вимагає додаткових витрат.

І, нарешті, однією з найбільших проблем щодо обліку за справедливою вартістю є дотримання одного з ключових принципів бухгалтерського обліку – принципу обачності. Вважається, що використання справедливої вартості порушує даний принцип, тому при підготовці фінансової звітності слід мінімізувати різного роду невизначеності, які можуть виникати.

Джерард М. Зак [1, с. 50] виділяє наступні схеми маніпуляцій з фінансовою звітністю, оснований на оцінці активів за справедливою вартістю:

- створення фіктивних активів і капіталізації затрат відображаються у складі поточних витрат;
 - відмова від відображення збитку від знецінення активу в результаті зниження його справедливої вартості нижче зафіксованої балансової вартості;
 - неправомірне віднесення нереалізованих збитків на сукупний дохід, в той час як вони повинні відобразитися в Звіті про прибутки і збитки;
 - використання невиправдано тривалих строків корисного використання, в результаті чого активи залишаються в обліку за завищеною балансовою вартістю впродовж більш тривалого періоду часу, ніж це необхідно;
 - неправильна класифікація необоротних активів як оборотних з метою завищення коефіцієнта поточної ліквідності підприємства;
 - неправильна класифікація довгострокових активів як таких, що не підлягають амортизації, в той час як вони повинні амортизуватися, в результаті чого балансова вартість в обліку завищується;
 - махінації стосовно визнання результату переоцінки активу, що відображається за справедливою вартістю.
- Мотивами здійснення тих чи інших шахрайських дій, в першу чергу, є створення фіктивної привабливості того чи іншого підприємства з фінансової точки зору. Серед схем, що мають в основі операцій з зобов'язаннями, виділимо:
- виключення зобов'язань з фінансової звітності;
 - заниження величини визнаних зобов'язань за допомогою використання допустимих методів оцінки або практики визнання виручки;
 - неправомірне визнання поточних зобов'язань як довгострокових з метою збільшення коефіцієнту поточної ліквідності підприємства;

– вибір методу обліку за справедливою вартістю для деяких зобов'язань з метою викривлення їх вартості.

Слід відзначити, що найбільшою критикою метод обліку за справедливою вартістю зазнає саме в області зобов'язань. На відміну від активів, для яких існують активні ринки, які уможливають надійну їх оцінку, для визначення справедливої вартості зобов'язань існує набагато менше таких умов. Ще одним фактором, що впливає на застосування справедливої вартості, є ризик неповернення боргу. В міру того, як збільшується ймовірність погашення заборгованості компанією, зростає і її справедлива вартість. Як наслідок, величина зобов'язання, що відображається в бухгалтерському обліку, також змінюється. Іншими словами, власна кредитоспроможність суб'єкта господарювання впливає на справедливу вартість зобов'язання так, що це може приводити в оману користувача фінансової інформації.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Проголошення конвергенції міжнародних стандартів та американських Загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку (US GAAP) вимагає, передусім, узгодженості основоположних складових теорії бухгалтерського обліку, а саме: принципів, якісних характеристик, визначення мети складання фінансової звітності, а також уніфікації підходів до складу та сутності елементів фінансової звітності. Проведене дослідження свідчить про існування суттєвих розбіжностей стосовно як порядку визнання елементів фінансової звітності, так і їх оцінки. Виявлено, що процес визначення грошової величини, за якою елемент фінансової звітності визнається і відображається в фінансових звітах є досить спірним і на сьогодні передбачає застосування великої кількості оцінок. Найбільш проблемною, з точки зору практикуючих бухгалтерів та аудиторів, є оцінка елементів фінансової звітності за справедливою вартістю, яка визнана пріоритетною як в системі IAS/IFRS, так і в системі US GAAP. Разом з тим, вважаємо, що достовірність та прозорість фінансової інформації можна досягти виключно за умови вирішення наступних актуальних питань, викликаних застосуванням справедливої вартості при розкритті інформації про елементи фінансової звітності, зокрема: спірність та неоднозначність підходів до трактування терміну "справедлива вартість"; необґрунтованість широкого використання даного виду оцінки, що призводить до зростання ймовірності здійснення фальсифікації та викривлення фінансової інформації.

Список використаної літератури:

1. Джерард М. Зак. Справедливая отчетность – соблазны манипулирования отчетностью. Новые глобальные риски и методы их выявления. Пер. с англ. – М.: Маросейка, 2011. – 230 с.
2. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408. – Назва з екрану.
3. Международные стандарты оценки. Кн. 1 / Г.И. Микерин, М.И. Недужий, Н.В. Павлов, Н.Н. Яшина. – М.: ОАО "Типография "НОВОСТИ", 2000. – 264 с.
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 "Запаси" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408. – Назва з екрану.
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 "Основні засоби" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408. – Назва з екрану.
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 "Нематеріальні активи" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408. – Назва з екрану.
7. Палий В.Ф. Международные стандарты учета и финансовой отчетности. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 547 с.
8. Постанова Кабінету Міністрів України

"Про затвердження Національного стандарту № 1 "Загальні засади оцінки майна і майнових прав" № 1440: за станом на 10 верес. 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-p/page>. – Назва з екрану. 9. Постанова НБУ "Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України": за станом на 18 черв. 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1030.559.6&nobreak=1>. – Назва з екрану. 10. Соловьева О.В. Международные стандарты финансовой отчетности. Концептуальные основы подготовки и представления финансовой отчетности / О.В. Соловьева. – М.: Эксмо, 2010. – 288 с – С. 201. 11. Супрунова І.В. Розвиток оцінки в бухгалтерському обліку: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Супрунова Ірина Валеріївна. – Житомир, 2010. – 420 с. 12. Hitz J.-M. The Decision Usefulness of Fair Value Accounting – A Theoretical Perspective // European Accounting Review. – 2007. – Vol. 16. – № 2. – P. 323-362. 13. Publication 561. What Is Fair Market Value (FMV)? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irs.gov/publications/p561/ar02.html#d0e139>. – Назва з екрану. 14. Singleton-Green B. Debating fair value / Accountancy. – March, 2006. – P. 97. 15. Statement of Financial Accounting Concepts 6 "Elements of Financial Statements". – December, 1985 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fasb.org. – Назва з екрану. 16. Statement of Financial Accounting Standards 105 "Disclosure of Information about Financial Instruments with Off-Balance-Sheet Risk and Financial Instruments with Concentrations of Credit Risks". – March, 1990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fasb.org. – Назва з екрану. 17. Statement of Financial Accounting Standards 107 "Disclosure about Fair Value of Financial Instruments". –

December, 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fasb.org. – Назва з екрану. 18. Statement of Financial Accounting Standards 115 "Accounting for Certain Investments in Debt and Equity Securities". – May, 1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fasb.org. – Назва з екрану. 19. Statement of Financial Accounting Standards 157 "Fair Value Measurements" – September, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fasb.org. – Назва з екрану. 20. Statement of Financial Accounting Standards 159 "The Fair Value Option for Financial Assets and Financial Liabilities". – February, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fasb.org. – Назва з екрану. 21. Statement of Principles for Financial Reporting. – October, 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.frc.org.uk/documents/pagemanager/asb/Statement%20-%20Statement%20of%20Principles%20for%20Financial%20Reporting.pdf>. – Назва з екрану.

РАБОШУК Аліна Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:
– проблеми теорії та методології внутрішнього контролю, облік в зарубіжних країнах.

ЛІСНИЧИЙ Константин Михайлович – здобувач Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:
– бухгалтерський облік в системі американських стандартів.

Стаття до редакції надійшла: 02.03.12 р.